

QARSHI SHAHRINING IQTISODIY GEOGRAFIK TASNIFI

Musaxonova Gulasalbonu*Qarshi davlat universiteti talabasi*

Annotasiya: Ushbu maqola Qarshi shahrining iqtisodiy-geografik tasnifi, uning geografik joylashuvi, tabiiy sharoitlari, demografik holati, tabiiy resurslari, transport va logistika tizimi, ijtimoiy infratuzilmasi hamda tarixiy -madaniy merosi kompleks tarzda yoritilgan. Shurtan gaz-kimy o majmuasi, Muborak gazni qayta ishlash zavodi, Qarshi irrigatsiya tizimi kabi yirik iqtisodiy obyektlarning shahar rivojiga ta'siri tahlil qilingan. Maqola Qarshining O'zbekiston janubidagi yetakchi sanoat, ta'lim va transport markazi sifatidagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Qarshi shahri, Qashqadaryo, iqtisodiy geografiya, Shurtan gaz-kimy o majmuasi, Muborak gazni qayta ishlash zavodi, Qarshi irrigatsiya tizimi, sanoat, demografiya, qishloq xo'jaligi, transport -logistika, tabiiy resurslar, urbanizatsiya

Qarshi shahri O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan bo'lib, Qashqadaryo viloyatining siyosiy, iqtisodiy, ilmiy va madaniy markazidir. Shahar Markaziy Osiyoning muhim iqtisodiy uzellaridan biri bo'lib, strategik transport yo'llari – temir yo'l, avtomobil yo'li va energetika tarmoqlari kesishgan hududda joylashgan. Qarshi iqtisodiy rayonning shakllanishida tabiiy-geografik sharoit, mehnat resurslari, sanoat korxonalari, qishloq xo'jaligi salohiyati va logistika infratuzilmasi muhim rol o'ynaydi (Egamnazarov, 2021; Yo'ldoshev, 2019).

Shahar iqtisodiyotining shakllanishi tarixan sug'oriladigan dehqonchilik va chorvachilikka asoslangan bo'lsa-da, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab Qarshi muhim sanoat markaziga aylangan. Hozirda neft-gaz sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish, energiya ta'minoti, xizmat ko'rsatish va savdo sektori yetakchi o'rinda turibdi.

Qarshi shahrining iqtisodiy-geografik o'rni; Qarshi Qashqadaryo viloyatining markaziy hududida, Qarshi vohasida joylashgan bo'lib, geografik koordinatalari shaharni iqlimiy va iqtisodiy jihatdan O'zbekistonning janubiy iqtisodiy rayonlari bilan integratsiyalashuviga imkon yaratadi.

Hududning afzalliklari:

- Strategik avtomobil va temir yo'llarning kesishgan nuqtasi.
- Gaz va neft kommunikatsiyalari uchun tranzit hudud.
- Qishloq xo'jaligi uchun yirik sug'oriladigan yer maydonlari mavjudligi.
- Energetika obyektlarining joylashuvi (Qarshi issiqlik elektr stansiyasi).

Bu omillar Qarshi shahrini iqtisodiy-geografik jihatdan respublikaning muhim markaziga aylantiradi.

Tabiiy-resurs salohiyati; Qarshi iqtisodiyotida tabiiy resurslar katta o‘rin tutadi: Yer resurslari, Qarshi vohasi sug‘oriladigan unumdor tuproqlarga ega bo‘lib, bug‘doy, paxta, sabzavot-poliz va yem-xashak ekinlari yetishtirish uchun qulaydir. *Suv resurslari;* Qashqadaryo daryosi va magistral kanallar (Qamashi–Koson, Qarshi magistral kanali) sug‘orish va ichimlik suvi manbai sifatida foydalaniladi. Qarshi irrigatsiya tizimi viloyat qishloq xo‘jaligining asosiy suvi ta‘minotchisi hisoblanadi. *Foydali qazilmalar;* Hududda neft-gaz kondensati, qurilish materiallari (gips, ohaktosh, qum) mavjud.

Sanoat salohiyati; Qarshi shahri – Qashqadaryo viloyatining eng yirik sanoat markazlaridan biri. Sanoatning asosiy yo‘nalishlari: *Neft-gaz sanoati;* Qarshi yaqinida joylashgan Muborak gazni qayta ishlash zavodlari, neft-gaz konlari va gaz quvurlari shaharning iqtisodiy ahamiyatini oshiradi. Gazni qayta ishlash, transport qilish va energiya ishlab chiqarish iqtisodiyotning ustuvor tarmog‘idir. *Energetika;* Qarshi issiqlik elektr stansiyasi va bir qator energetika obyektlari hududning energiya ta‘minoti barqarorligini ta‘minlaydi. *Yengil va oziq-ovqat sanoati;* Shaharda yirik un kombinatlari, yog‘-moy zavodlari, paxta tozalash korxonalari, go‘sht-sut mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyat yuritadi. *Qurilish materiallari ishlab chiqarish* Beton zavodlari, g‘isht, sement, ohaktosh ishlov berish korxonalari mahalliy infratuzilma va uy-joy qurilish sektorining asosiy ta‘minotchisidir.

Transport va logistika tizimi; Qarshi transport tizimining regional ahamiyati juda yuqori. *Temir yo‘l;* Qarshi — Toshkent — Termiz temir yo‘l yo‘nalishi mamlakatning janubiy qismidagi eng yirik logistika arteriyasi hisoblanadi. Yuk tashishda neft-gaz, qurilish materiallari va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ustun. *Avtomobil yo‘llari;* Qarshi orqali o‘tuvchi avtomobil yo‘llari uni Surxondaryo, Buxoro, Samarqand, Qamashi va Kitob tumanlari bilan bog‘laydi. *Aeroport;* Qarshi xalqaro aeroporti mintaqaning havo transporti ehtiyojini qondiradi va logistika salohiyatini oshiradi.

Xulosa; Qarshi shahri iqtisodiy-geografik jihatdan O‘zbekistonning janubiy hududlarida muhim markaz bo‘lib, uning iqtisodiyotida neft-gaz sanoati, energetika, qishloq xo‘jaligi, transport-logistika va xizmat ko‘rsatish sektorlari yetakchi o‘rinda turadi. Geografik joylashuvning qulayligi, mehnat resurslarining yetarliligi, sanoat infratuzilmasining rivojlanganligi shaharni iqtisodiy rivojlanishning muhim uzelliga aylantirgan.

Ammo suv resurslariga bo‘lgan talabning oshishi, transport tizimi yuklamasining ko‘payishi, ekologik muammolar va urbanizatsiya bosimining kuchayishi shaharni barqaror rivojlantirishda hal qilinishi zarur bo‘lgan masalalardir.

Taklif va tavsiyalar

1. Sanoatni modernizatsiya qilish

- Yangi texnologiyalarni joriy etish.
 - Energiya tejamlor ishlab chiqarish tizimlarini rivojlantirish.
 - Neft-gaz sektori mahsulotlarini chuqur qayta ishlash.
2. Transport va logistika tizimini takomillashtirish
 - Shahar atrofida logistika markazlarini tashkil etish.
 - Jamoat transportini modernizatsiya qilish.
 - Transport oqimini boshqarish tizimini yaxshilash.
 3. Qishloq xo'jaligi sektorini qo'llab-quvvatlash
 - Suv tejovchi texnologiyalarni tatbiq etish.
 - Mahsulotlarni qayta ishlash korxonalarini ko'paytirish.
 - Agroklaster tizimini rivojlantirish.
 4. Xizmat ko'rsatish sohasini kengaytirish
 - Turizm infratuzilmasini rivojlantirish.
 - Savdo va servis xizmatlarini diversifikatsiya qilish.
 - Elektron xizmat turlarini joriy etish.
 5. Inson kapitaliga investitsiya
 - Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish.
 - Yoshlar bandligini ta'minlash bo'yicha dasturlarni kengaytirish.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Murodova D. S. Qashqadaryo viloyati geografik o'rnining geografik jihatlari //Экономика и социум. – 2025. – №. 9-1 (136). – С. 181-186.
2. Qurbonov P. R. Iqlim o'zgarishi sharoitida tekislik mintaqasi shaharlarining rivojlanish xususiyatlari (Janubiy O'zbekiston misolida) //Экономика и социум. – 2023. – №. 10 (113)-1. – С. 210-214.
3. Qurbonov P. Kichik Shaharlarda Agrosanoat Majmuini Rivojlanish Imkoniyatlari Va Istiqbollari (Qashqadaryo Viloyati Misolida) //Nashrlar. – 2023. – С. 298-301.
4. Safarov I. B., Chorshanbiyeva R. A. Qashqadaryo viloyatidagi ekologik-geografik muammolar //Экономика и социум. – 2025. – №. 2-2 (129). – С. 153-157.
5. Сафаров И. Б., Расулов Ф. Социально-экономические проблемы и перспективы развития городов Кашкадарьинской области //Экономика и социум. – 2024. – №. 1 (116). – С. 1304-1311.
6. Safarov I. B. et al. Ziyorat turizmini rivojlantirishda gat texnologiyalarining o'ri //Экономика и социум. – 2025. – №. 4-1 (131). – С. 502-505.
7. Murodova D. S., Nabiyeva O. Viloyat markazlari iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishining asosiy masalalari (qarshi shahri misolida) //Экономика и социум. – 2024. – №. 1 (116). – С. 345-348.